

(НИН, 20.11.2008)

Пре пет година био сам уредник културе у Комсомолској правди. Издавачке куће слале су нам на рецензију нова издања. Тако сам међу најновијим књигама пронашао једну занимљивог наслова: *Сумрак доларске империје, Pax Americana на измаку*. Морао сам да протрљам очи, колико је било неочекивано. Чисто лудило – на почетку XXI века тако напасти основе светског поретка, напасти слободно тржиште. Да није грешком заостало нешто старо, из Брежњевљевог доба? Совјетски американолози-агитпроповци јако су волели да сахрањују Америку. Не, књига је издата 2003. И аутор није Зјуганов, већ извесни Хазин. Прелистао сам књигу и закључци су ми деловали прилично убедљиво. Дао сам је економском коментатору Жењи Анисимову. Жења је написао рецензију и направио велики интервју са аутором. Тако се први интервју Михаила Хазина у неком тиражном листу појавио управо у Комсомољки, а ја сам запамтио да постоји одважни економиста који се зове Хазин. Отад сам га редовно пратио. Остао је доследан себи: по њему, Америци се црно пише.

Михаил Леонидович Хазин рођен је 1962. Студирао је математику на Јарославском универзитету и на Московском државном универзитету. Од 1984. до 1991. радио је у систему институција Академије наука СССР. Године 1993-94. је у Радном центру за економске реформе при влади Руске Федерације, а 1995-97. начелник одељења за кредитну политику Министарства економије Руске Федерације, да би 1997-98. провео на месту заменика начелника Економске управе председника Русије. У јуну 1998. године напустио је државну службу. Данас је председник консултантске компаније Неокон.

Михаиле Леонидовичу, шта вас је уопште подстакло да размишљате о светској кризи?
- У пролеће 1997. у Кремљу је формирана Економска управа председника Руске Федерације. Постављен сам на место заменика начелника те управе. Мој први задатак био је да Јељцину поднесем извештај о економској ситуацији у Русији. Док сам припремао извештај схватио сам: крајем лета или почетком јесени 1998. земља иде у стечај. Наравно, ако хитно не промени своју економску политику.

И како су се у врху власти поставили према томе?

- Никако. Текст није нико ни прочитао, сем заменика шефа председникове администрације Лифшица и самог Јељцина. А пред лето 1998. избачен сам из председникове администрације, због покушаја заустављања бизнис-пројекта "ГКО-Валутни коридор" (ГКО су краткорочне државне обвезнице које је наша влада емитовала и продавала их на западу, обећавајући принос од 140 посто по обвезници). Била је то највећа финансијска афера у целом постсовјетском периоду. У августу, као што сам упозоравао, почео је стечај: држава је потрошила новац и више није могла да покрије краткорочне обвезнице које је емитовала. Ја сам са неким истомишљеницима наставио да истражујем разлоге који су довели до банкротства. Сви трагови су водили у Америку. Пошто смо се озбиљно удубили у начин устројства америчког тржишта, открили смо запањујућу подударност. Исто онако као што је наше тржиште краткорочним државним обвезницама исцрпело све животне сокове Русије, тако америчка берза хартијама од вредности исисава ресурсе целог света. Може се предвидети само истоветна завршница, нема друге. У лето 2000. у часопису Експерт појавио се наш чланак под насловом "Прети ли Америци апокалипса". Закључак: ако већ у пролеће 1998. више није било могућно да се избегне банкротство Русије, онда 2000. неће бити могућно зауставити проблеме са којима се америчка привреда суочава.

Шта је разлог постојећег краха? Само, ако може без оних компликованих термина типа „финансијски деривати" итд.

- Пробаћу што једноставније. Економски модел због кога се сада све руши, настао је као одговор на велику кризу 70-их година прошлог века. Била је то криза вишка капитала. Још су класици политичке економије XIX века писали да се капитал увећава брже него што стиже накнада за рад. Услед тога настају проблеми везани за недостатак тражње. У класичном капитализму то се решава на рачун криза хиперпродукције. У империјализму извозом капитала. Негде 70-их година XX века оба начина су већ била потрошена. Светска ситуација је, међутим, захтевала од САД да иду даље путем научнотехнолошког напретка. Да није било тако, Запад би изгубио Хладни рат са Совјетским Савезом. Картерова администрација и тадашњи први човек Федералних резерви Пол Вокер одлучили су се за домишљату варијанту: први пут у историји капитализма они су почели да стимулишу укупну тражњу, уместо да, као дотад, помажу само капиталистима. То је урађено помоћу емисије новца.

Хоћете да кажете да су одлучили да пусте штампариију у погон?

- Управо тако. Почетком 80-их година тражња је првенствено стимулисана кроз државне послове, тако што је, на пример, активиран програм "Ратова звезда". Од 1983. тежиште је стављено на домаћинства.

Мислите, на обичне грађане?

- Да. Читаву четврт века домаћинства су захваљујући емисији новца добијала средства. Све више и више.

Кроз кредите?

- Наравно. Захваљујући повећаној тражњи Сједињене Државе су направиле још један завој у спирали наунотехничког напретка. Тако су Американци победили, разбили Совјетски Савез. Постигли су и многе изврсне резултате. Али... тај успон је постигнут трошењем ресурса који су били предвиђени за обезбеђивање будућег раста. Тако је земља потрошила ресурсе намењене двама будућим нараштајима. Сједињене Државе су почеле да гомилају дугове. То је савршено јасно ако упоредимо графиконе раста дугова домаћинства и укупног дуга САД на једној, и америчког БНП, на другој страни. Привреда расте брзином од два до три, највише четири посто годишње. А дугови расту брзином од осам до десет посто годишње.

Нека слободно расту. Преживели су Американци и досад и нису се жалили. Свакако им је боље него нама!

- Сасвим је тачно да су стимулишући тражњу потрошача, Американци изградиле државу која има невероватно висок животни стандард. Одрасле су целе генерације људи који не знају шта је сиромаштво. Међутим, не може се вечито живети на дугу. Дугови домаћинства премашили су обим целокупне националне привреде – износе више од 14.000 милијарди долара, или 14 трилиона долара. Дошло време да се потрошено плати. Разуме се, Волстрит је грозничаво покушао да одгоди крах. Нећу овде детаљно говорити о финансијским дериватима које ионако не волите, нити о разним другим видовима фиктивне финансијске активе. У сваком случају, био је то само покушај да се пред смрт макар за трен удахне пуним плућима.

Проблем Америке је и у томе што су, због те испровоциране увећане тражње, повећани и производни капацитети. При том не мислим само на капацитете за производњу робе, већ и на капацитете за производњу услуга. Коју год да санациону варијанту сада одабере Волстрит, тражња ће се неминовно смањити. Шта са тим капацитетима? Ми смо још 2000. израчунали колики то део америчке привреде мора да нестане. У том тренутку радило се о четвртини. Сада се већ ради о трећини, ако не и о већем делу.

То је много?

Олигарси ће пропасти

Пише: Михаил Леонидович Хазин
недеља, 23 новембар 2008 14:49

- То је невероватно много. Можете ли уопште да замислите шта значи уништење макар и једне четвртине привреде, да и не говоримо о неком већем делу? То аутоматски доноси стрмоглави раст незапослености, ужасну депресију, нагло и драстично повећање социјалног оптерећења буџета и огромне напетости у друштву. Зато САД сада дају све од себе, чине и више него што објективно могу, покушавајући да учине све само како би спасле тај део привреде. Стимулишу банке, стимулишу производњу ... Ипак, за две до три године, а можда и раније, Америку ће погодити криза размера Велике депресије.

Хоћете да кажете да је ово што се сада догађа још увек доста пристојно?

- Наравно, ово је тек почетак. Разуме се, они о томе не могу гласно да говоре. Претвараће се да је све добро. И да ће бити још боље. Почеће да трагају за разлозима због којих се све ово догодило. Тражиће екстреме. Отуд и потиче мој страх од великих терористичких акција. Налик на оно што су организовали 2001. године.

Побогу, Михаиле Леонидовичу!

- У суморним временима треба мењати психологију друштва, треба то друштво мобилисати. Најбољи начин да се то учини је претња, опасност. За Америку то није првина. Године 1898, како би започео рат са Шпанијом, онај рат чији је резултат било то што је Америка отела од Шпаније Филипине и Кубу, Американци су дигли у ваздух сопствену оклопњачу "Мен" у Панами. Године 1941. догодио се Перл Харбур.

Нећете ваљда да кажете да су и то сами бомбардовали?

- Не, базу су бомбардовали Јапанци. Али, америчко руководство је знало да се припрема напад. И допустили су да се он догоди. Било им је потребно нешто што ће потпуно променити расположење друштва, тако да се оно одрекне изолационизма и прихвати политику експанзије. Само су непосредно пре тога из Перл Харбура извукли све носаче авиона, не и војнике. Почетком 60-их година догодио се чувени инцидент у Токиншком заливу: да би ушли у Вијетнам, Американци су уништили сопствену крстарицу. За њих је то норма понашања, они су тако устројени. Ја сам 10. септембра 2001. на форуму сајта часописа Експерт упозорио да ће Американци ускоро сами против себе извести велики терористички акт и да ће све то свалити на Осаму бин Ладена. И дан данас можете да нађете трагове те тврдње на Интернету.

Чекајте, па дан после тога су се срушиле Куле близнакиње. Одакле вам такво

предвиђање?

- Економски показатељи су у августу 2001. у Америци били веома лоши. Требало је, значи, много тога објашњавати. Сећате се да су после тог терористичког акта на неколико дана затворили берзу. Једноставно, преусмерили су пажњу. Што је најважније, позивајући се на те терористичке акте, они су се коначно одрекли либералних метода управљања привредом и почели прелазак на директно државно управљање привредом – тачније, на систем у коме привредом управљају држава и Федералне резерве.

Ипак, није ли све то превише симплификовано? У августу су забележили лоше показатеље, па су онда у септембру организовали терористичку акцију? За провокације светских размера као што је била та, потребна је дуга припрема.

- Па цела та прича и јесте одавно трајала. Криза је могла да се предвиди. “Црни август” је само скратио рокове. Манифестације кризе су почеле да се испољавају још 90-их година прошлог века.

Значи, криза је почела с ону страну океана. Али зашто се од тога заљуљао читав свет?

- Долар није само светска резервна и трговинска валута (сада се око 70 посто међународних трансакција, укључујући све банкарске операције, одвија у доларима) већ је после 1971. долар постао једина мера вредности. Постоји још једна веома важна ствар. Савремени модел привређивања, изграђен на долару као главној светској валути, довео је до тога да Америка има јединствену улогу у светској привреди. Она производи око 20 посто светског БНП. Укупни светски БНП износи око 60 трилиона долара. Реални удео САД је 12 трилиона, илити једна петина. У исто време, Америка троши око 40 посто светског БНП. Према паритету куповне моћи, разуме се.

Уништење тог система довешће до тога да ће животни стандард у САД опасти. Бар двоструко, и то је најмање што је могуће. У историји се још није догодило да такав енорман пад животног стандарда у једној држави не доведе до краха друштвенополитичког система. Потпуно је онда разумљиво да актуелна политичка елита у САД чини све што може да не изгуби власт. Томе смо, уосталом, сведоци.

Ја то не видим.

- Па зар вам није индикативно то што се појавио Обама, као лик без преседана у целокупној америчкој историји? Не мислим при том да је чудно то што је он црнац. Ради се о томе да он уопште није укоренењен у америчком естаблишменту. У извесном смислу,

Обама је “створени” лик. Неко га је извукао и гура га напред.

Ко?

- Е кад бих ја то знао! Обамин супарник, Џон Мекејн, такође је специфичан лик, иако јесте представник највишег америчког естаблишмента у четвртој генерацији. Мекејн има превише година. И психички је сломљен. Вијетнамско заробљеништво га је много коштало. Није могуће да у њему није остало мржње. Оне мржње која у политици смета, баш као и свака друга јака емоција. Политичар мора да буде хладан и циничан.

На шта ви то алудирате, Михаиле Леонидовичу?

- Америчка елита савршено добро схвата да наредна администрација вероватно неће изгурати цео мандат, јер ће морати да донесе неке веома радикалне и непопуларне економске одлуке. Што би онда посадили у Белу кућу председника из сопственог круга. То би било бесмислено, тим пре што он реално ништа не може да учини. Зато је био потребан лик кога им, у ствари, неће бити жао. Обама ће спровести неке драстичне потезе који су елити неопходни. Онда ће га сменити огорчена маса. Политичари ће њему све приписати. Ипак, неће бити провокација до наредних избора.

А шта ће се после догађати?

- Понављам, већ је почео тежак стадијум пада у оквиру светске кризе. Ако САД зауставе новчану емисију, односно, ако једноставно престану да штампају доларе, све ће се срушити у року од два до три месеца. Била би то нова варијанта 1929. Ако буду штампали паре, али у минималној количини, онда ће пад трајати две и по до три године. Ако успоставе хиперинфлацију, тј. ако штампарске пресе укључе да раде пуном паром, све ће се завршити за годину, годину и по дана.

Коју ће од те три варијанте по вашем мишљењу изабрати Америка? Или је можда већ изабрала?

- Трећу варијанту – хиперинфлацију. Међутим, после смене председника могућна је и промена политике. Истине ради, ваља рећи да коју год варијанту изаберу, свет чека период од 10 до 12 година тешке депресије. Мислим да ће и у Америци и у Европи многи људи гладовати. Аутомобил ће постати раскош.

Суморна слика...

- Нећу крити да би та слика, што се Русије тиче, могла да делује оптимистичкије. Ми имамо јефтине сировине, имамо своју нафту, гас итд. Но нажалост, политика наших финансијских власти која не допушта домаћим предузећима да узимају јефтине кредите довела је до тога да је производња умногоме прекинута. Године 1998. успели смо веома брзо да се опоравимо од банкротства захваљујући томе што смо пустили у погон капацитете конзервиране још из времена Совјетског Савеза. Поред тога, знатно се побољшала спољноекономска коњунтура. Цене нафте су се винуле у небо. Сада спољноекономске коњунктуре једноставно неће бити, због кризе. Нема више ни националних капацитета. Не могу се сада градити. Тражња ће бити мала. Покушаће да нас преплаве јефтином увозном робом. Мораћемо да затварамо границу и да сасвим погоршамо структуру потрошње. Иначе, одакле новац? Увоз је скуп, а грађани више неће имати пара. Само у Москви биће незапослено 2,5 до три милиона људи. Један део тих људи су слабо плаћени радници, пре свега гастарбајтери. То ће повећати стопу криминалитета, изазваће мноштво непријатности. Замислите само један милион, или само пола милиона Узбека који немају стално место становања, а остали су без извора прихода. Разјуриће се по престоници и ни због чега ће улазити у кавге. Биће потребне веома строге мере. Макар у погледу депортације. Али ми одлично знамо да власт једноставно није способна тиме да се бави. Формираће се банде од најокорелијих криминалаца. Они ће почети систематски да пљачкају и отимају милионере, зарад великог откупа. Томе треба додати још једно два милиона незапослених из редова такозваног "канцеларијског планктона". Млади људи који су навикли да добијају хиљаде долара месечно само зато што долазе у канцеларију. Сада ће их истерати с посла. Сви они имају хипотекарне кредите, аутомобиле купљене на кредит, другу скупу робу. Шта да раде, да продају станове не би ли намирили дуг? Па тако ће целу Москву распродати! А отпуштања су већ почела.

Немојте нас тако плашити, Михаиле Леонидовичу. Руководство државе предузима озбиљне мере. Издвојене су целе милијарде рубаља. Сваког дана слушамо о томе у телевизијским вестима.

- Ако сав тај новац буде потрошен онако како је првобитно намењен, онда ћемо некако прегурати до пролећа. Тад ће већ моћи и кромпир да се посади. Али, ако све проћердају, што је код нас, нажалост, стари обичај, онда ће проблеми почети већ у зиму. И то озбиљни проблеми. Што се власти тиче ... по свему судећи, последњих недеља дошло је до радикалне промене расположења државног руководства. Већ много година живе у илузији да ће бити довољно новца за све. Међутим, одједном се испоставило да новца не само да нема довољно, већ га има невероватно мало. Уопште се не може схватити како да се попуне већ постојеће рупе. Сви се обраћају власти и пружају руку испружену онако као просјаци кад траже помоћ. Чак и власници коцкарница! Чак и олигарси!

Олигарси ће пропасти

Пише: Михаил Леонидович Хазин
недеља, 23 новембар 2008 14:49

Прича се да је у владу дошла група олигарха да тражи новац на зајам, нудећи своја предузећа као колатерално јемство. Понудили су, дакле, она предузећа која су током 90-их откупили у бесцење на аукцијама.

- Што се олигарха тиче, ту је све сасвим јасно. Заиста не верујем да ће највећи део њих опстати кроз три или четири године.

Мислите, заглавиће затвор?

- Пропашће.

Народ се много више брине шта ће бити с доларом и евром.

- Не бих хтео да изазивам непотребну панику. Рећи ћу само да и једна и друга валута имају велики потенцијал пада. Међутим, рокови ће бити различити.

Какве мере сами предузимате да бисте смањили последице кризе коју предвиђате?

- Ја немам таквих проблема. Моја плата се само повећава, јер сам ја стручњак за кризе и у оваквим ситуацијама ми се људи обраћају. Немам никакав крупни капитал који би требало спасавати, никада га нисам ни имао. Вашим читаоцима могу да дам само један генерални савет: морате водити рачуна о томе да су црни дани наступили и да ће дуго да потрају. Даље треба да живите полазећи од тог сазнања.

Јевгениј Черних, Комсомолскаја правда

(Приредила и превела Љиљана Недељковић)